

**การวิจัยเชิงสตรีนิยม
และมุมมองทางเพศภาวะ
ในพื้นที่ชายแดนไทย - พม่า:
บทบาทของผู้หญิงพลัดถิ่น
ชาวกะเหรี่ยงผ่านการใช้ความหมาย
ในงานหัตถกรรมผ้า**

พรพรรณ กาญจนารัตน์

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวัฒนธรรมและการพัฒนา
สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล

วารสารสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา 35(1): มกราคม - มิถุนายน 2559

บทความ

**feminist research and gender perspective
in Thai – Burma borderlands:
the role of Karen displaced women
in textile handicraft making**

Pornpan Kanjanatiwat

M.A. (Culture and Development),
Research Institute for Languages and Cultures of Asia,
Mahidol University

บทความนี้นำเสนอการทำความเข้าใจบทบาทของผู้หญิงและความสัมพันธ์ทางเพศในบริบท การพลัดถิ่นและพื้นที่ชายแดนจากมุมมองสตรีนิยม จากกรณีศึกษาว่าด้วยงานของผู้หญิง ผ่านความหมายและความสัมพันธ์ทางสังคมในการสร้างสรรค์งานหัตถกรรมผ้าในเครือข่าย ของผู้หญิงพลัดถิ่นชาติพันธุ์กะเหรี่ยงที่อาศัยอยู่ในพื้นที่พักพิงชั่วคราว และหมู่บ้านบริเวณ ชายแดนไทย – พม่า ในที่นี้ผู้หญิงกะเหรี่ยงใช้นิยามการทอผ้าและหัตถกรรมผ้าต่างๆ ที่ ถูกมองเป็นบทบาททางเพศหรือบทบาทเชิงชนบ เป็นต้นทุนสู่กระบวนการช่วยเหลือและ สนับสนุนการดำรงชีวิตของครอบครัวและชุมชน นอกจากนี้งานหัตถกรรมผ้ายังเป็นเครื่องมือ และเครื่องหมายของการทำงานเพื่อผู้หญิงด้วยการผูกโยงผ่านกิจกรรมและเครือข่ายของผู้ หญิง ซึ่งเชื่อมโยงเข้ากับประเด็นของผู้หญิงและกระแสสหกรรมสากล ผู้หญิงพลัดถิ่นจึงเป็น มากกว่าภาพตัวแทนของความเป็นเหยื่อของความรุนแรงและการต่อสู้ในพื้นที่ชายแดน แต่ เป็นผู้กระทำการที่มีบทบาทและปฏิบัติการเชื่อมโยงสัมพันธ์กับพื้นที่ชายแดนในมิติต่างๆ และมีความสำคัญต่อการเคลื่อนไหวตอบโต้สภาวะพลัดถิ่น

คำสำคัญ งานหัตถกรรมผ้า, ผู้หญิงกะเหรี่ยง, ขบวนการเคลื่อนไหวของผู้หญิง, การพลัดถิ่น, ชายแดนไทย – พม่า

บทคัดย่อ

ABSTRACT

Analyzing the Thai – Burma border space from a feminist perspective enhances the understanding of gender politics in the border area and women’s subjectivity in the context of displacement. In this study, Karen women in villages and temporary shelters by the Thai – Burma border turn women’s traditional activity of weaving and textile handicraft making into a means to improve their own and their families’ livelihoods as well as to support and mobilize Karen/displaced women organizations. In addition, weaving and handicraft making by Karen women’s organizations serves as a symbol of women’s shared struggle and collective solidarity, connecting displaced Karen women’s issues to the universal women’s rights discourse. Contrary to the representation of displaced women as victims of war, their strategy and politics are an important part of the driving forces of the Thai – Burma border space, exemplifying a movement that is based on collaborating across, not dividing along, geographical and ethnic boundaries.

keywords weaving, Karen woman, women’s movement, displacement, Thai - Burma border

ชายแดนไทย – พม่าบริเวณเขตแดนจังหวัดตากเป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้ไหลของผู้คนจำนวนมากจากฝั่งประเทศพม่ามายังประเทศไทยด้วยเหตุผลสำคัญทั้งในทางการเมือง เศรษฐกิจ และการละเมิดสิทธิมนุษยชน และเป็นอีกพื้นที่แห่งความสนใจในการศึกษาอาณาบริเวณชายแดนของนักวิชาการทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติจำนวนมาก ณ พื้นที่ชายแดนไทย – พม่าแห่งนี้ ปรากฏเรื่องราวชีวิตของกลุ่มคนหลากหลายชาติพันธุ์หลายสถานภาพที่กลายเป็นประเด็นการวิจัยในศาสตร์แขนงต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นสาขารัฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ มานุษยวิทยา ฯลฯ หรือแม้แต่หัวข้อรายงานการศึกษาของหน่วยงานต่างๆ ที่ทำงานเกี่ยวข้องกับพื้นที่ชายแดนอย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าสังเกตว่าการวิจัยเชิงสตรีนิยมซึ่งนับเป็นอีกรูปแบบของการศึกษาทางสังคมศาสตร์ไม่เป็นที่แพร่หลายในงานศึกษาวิจัยบนพื้นที่ชายแดนไทย – พม่าเท่าใดนัก เช่นเดียวกับกระแสหลักของการศึกษาประเด็นร่วมสมัยอื่นๆ ที่มองข้ามเพศภาวะและ/หรือมุมมองสตรีนิยมในการวิเคราะห์อันส่งผลต่อการผลิตสร้างความรู้ที่ละเลยผู้หญิงไปจากปรากฏการณ์เหล่านั้น¹

สำหรับการวิจัยสตรีนิยมที่มีลักษณะประการสำคัญในการทำทลายฐานคิดกระแสชาย (malestream) หรือโครงสร้างอำนาจแบบปิตาธิปไตย รวมทั้งมีพันธะต่อการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาความเป็นอยู่ของผู้หญิงที่มักถูกกีดกัน กั้นออก เป็นรอง กระทั่งเป็นชายขอบในบริบทต่างๆ การวิจัยแนวนี้จะรวมเอากิจวัตร ประสบการณ์ของผู้หญิง และหน่วยของครัวเรือนที่ประกอบกันขึ้นในพื้นที่ชายแดน มาเป็นทางเลือกแก่การรับรู้หรือสร้างความเข้าใจในมิติที่กว้างไกลออกไป ในขณะที่การเสริมพลัง (empowerment) ของผู้หญิงเป็นความมุ่งหมายและปฏิบัติการทางความรู้ที่สำคัญของงานวิจัยเชิงสตรีนิยม² และไม่ใช้เพียงการ

¹ ตัวอย่างการทบทวนงานวิชาการในประเด็นโลกาภิวัตน์พบว่า งานวิชาการส่วนใหญ่มองอาณาบริเวณของโลกาภิวัตน์เพียงปริมาณพลทางการเมืองและเศรษฐกิจจากทางการที่ถือกำเนิดขึ้นในความสั่นไหวที่สัมผัสจับต้องไม่ได้ ทั้งยังละเลยประสบการณ์ของผู้คนในกระบวนการต่างๆ ของโลกาภิวัตน์ โดยเลือกให้ความหมายแก่พื้นที่ ผู้เล่น และปรากฏการณ์บางระดับเป็นการเฉพาะ ซึ่งกลายเป็นวาทกรรมที่ครอบงำและวางตำแหน่งของสิ่งที่อยู่นอกวงอย่างผู้หญิงหรือชนกลุ่มน้อยในเชิงผู้รับหรือให้เป็นฝ่ายถูกกระทำต่อไป (Nagar et al 2002).

² สุชาติ ทวีสิทธิ์ (2549) ระบุว่างานวิจัยแนวสตรีนิยมที่ได้รับอิทธิพลจากกระบวนการทศวรรษหลังสมัยใหม่และสำนักทฤษฎีโครงสร้างนิยมเป็นงานวิจัยที่ให้ความสำคัญกับการตั้งคำถามเชิงวิเคราะห์ในเพศภาวะที่เกี่ยวข้องกับการประกอบสร้างความเป็นหญิงชาย และความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างเพศในสังคมหนึ่งๆ.

จำกัดขอบเขตของการศึกษาเฉพาะกลุ่มผู้หญิงเท่านั้น แต่คือการวิเคราะห์มิติทางเพศภาวะของกลุ่มคนที่ถูกศึกษาเป็นสาระสำคัญภายใต้คำถามและขอบเขตการวิจัยที่กำหนดขึ้น ในบรรดางานชายแดนศึกษาที่มีอยู่เป็นจำนวนมากมีงานวิจัยที่ใช้วิธีการศึกษาในแนวสตรีนิยมจำนวนหนึ่ง ซึ่งมุ่งเน้นการวิเคราะห์เพศภาวะในบริบทของการพลัดถิ่นและพื้นที่ชายแดนไทย – พม่า (เช่น กัลยา จุฬารัฐกร (2551) และ Kimberly Brown (2005)) โดยในบทความชิ้นนี้จะอภิปรายการวิจัยเชิงสตรีนิยมและมุมมองทางเพศภาวะบนพื้นที่ชายแดนไทย – พม่า ผ่านงานศึกษาของผู้เขียน (พรพรรณ กาญจนารัตน์ 2557) ในประเด็นบทบาทของผู้หญิงและเครือข่ายของผู้หญิงพลัดถิ่นชาวกะเหรี่ยงบริเวณพื้นที่ชายแดนไทย – พม่าในเขตจังหวัดตาก³ โดยแบ่งออกเป็นสามหัวข้อของปริมณฑลที่สัมพันธ์กันบนพื้นที่ชายแดน นั่นคือ ประสบการณ์ ความรู้ และขบวนการเคลื่อนไหว

ทั้งสามปริมณฑลสะท้อนปรากฏการณ์ของสิ่งที่ผู้เขียนเลือกจะศึกษาและกระบวนการวิจัยบนพื้นที่ชายแดนไทย – พม่า โดยเฉพาะวิถีวิทยาสตรีนิยมที่ให้ความสำคัญกับสามสิ่งนี้เป็นอย่างยิ่ง สำหรับ *ปริมณฑลของประสบการณ์* เป็นจุดเน้นหลักของการวิเคราะห์และการตีความข้อมูลของผู้หญิง ไม่เพียงประสบการณ์ที่แตกต่างระหว่างหญิง – ชาย หรือประสบการณ์ในสัมพันธ์ภาพระหว่างผู้วิจัยและผู้ถูกศึกษา แต่ประสบการณ์ชีวิตของผู้หญิงยังเป็นบ่อเกิดของสำนึกร่วมและการรวมตัวเคลื่อนไหวของผู้หญิงพลัดถิ่นชาวกะเหรี่ยงในที่นี้ โดยเฉพาะบทบาทความรับผิดชอบของผู้หญิง ประสบการณ์ของผู้หญิงกลุ่มนี้เป็นตัวต่อหนึ่งของคำตอบในโจทย์การศึกษาชายแดน และเป็นความรู้ที่สร้างความตระหนักต่อคุณค่าและอำนาจของผู้หญิงบนพื้นที่ชายแดนไม่มากนักน้อย สำหรับ *ปริมณฑลของความรู้* เป็นองค์

³ งานวิจัยอันเป็นที่มาของบทความนี้ศึกษาพลัดถิ่นของความหมายและความสัมพันธ์ในการผลิตงานหัตถกรรมผ้าของผู้หญิงพลัดถิ่นกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงบริเวณชายแดนไทย – พม่า โดยผลการศึกษาสะท้อนว่างานหัตถกรรมผ้าผูกพันกับบทบาทของผู้หญิงกะเหรี่ยงทั้งในทางเศรษฐกิจ การผลิตภาคครัวเรือน และบทบาททางเพศภาวะเชิงชนบทที่เชื่อมโยงกับวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ อีกทั้งแสดงความหมายในการเสริมพลังและศักยภาพของผู้หญิงพลัดถิ่นชาวกะเหรี่ยง ไม่ว่าจะในระดับปัจเจกที่การผลิตงานหัตถกรรมผ้าเป็นทรัพยากร เป็นเครื่องมือและวิธีการเยียวยา สร้างการยอมรับ รวมทั้งสร้างความตระหนักในคุณค่าของตนเองแก่ผู้หญิง ขณะที่ระดับกลุ่มและองค์กร งานหัตถกรรมผ้ากลายเป็นเครื่องมือพัฒนาคุณภาพชีวิตและสื่อประสานระหว่างผู้หญิงกะเหรี่ยง/ผู้หญิงพลัดถิ่นที่เป็นสมาชิกและนักกิจกรรมของโครงการต่างๆ บนพื้นที่ชายแดนแห่งนี้ (พรพรรณ กาญจนารัตน์ 2557).

ประกอบสำคัญที่ถูกถ่ายทอดผ่านงานของผู้หญิงจากรุ่นสู่รุ่น อีกทั้งได้รับการประกอบสร้างผ่านสถาบันทางสังคมอันหลากหลายในชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์เกี่ยวกับการทอผ้าและงานหัตถกรรมผ้าต่างๆ โดยเป็นการให้ความหมายทั้งในมิติเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ตัวอย่างความรู้ของผู้หญิงพลัดถิ่นชาวกะเหรี่ยงนี้ ในด้านหนึ่งทวีความหมายขึ้นบนเงื่อนไขของการพลัดถิ่นและ/หรือการตั้งอยู่ของพื้นที่ชายแดนไทย - พม่า และปริมนทลสุดท้ายคือ ปริมนทลของ**ขบวนการเคลื่อนไหว** อันประกอบไปด้วยเครือข่ายของผู้หญิงพลัดถิ่นและกระบวนกรการเสริมพลัง รวมทั้งการขับเคลื่อนประเด็นเรื่องผู้หญิงที่ข้ามทั้งพรมแดนทางกายภาพ พรมแดนแห่งชาติพันธุ์ และพรมแดนของรัฐชาติ

งานวิจัยของผู้เขียนมีที่มาจากความสนใจต่องานหัตถกรรมผ้า รวมทั้งความหมายของงานหัตถกรรมผ้าที่สัมพันธ์อย่างชัดเจนกับผู้หญิงและความเป็นหญิงในหลายสังคม งานผ้าประเภทต่างๆ ดูจะเป็นของคู่กันกับผู้หญิงและมีนัยความหมายหลายแง่มุม ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้การผลิตงานผ้าเป็นงานของผู้หญิงที่สร้างชื่อเสียง การทอผ้าและความเป็นเพศหญิง (femaleness) ยังเชื่อมร้อยกันอย่างแน่นแฟ้นมาตั้งแต่ประวัติศาสตร์ยุคก่อนสมัยใหม่ (Andaya 2006) ผนวกเข้ากับการตั้งคำถามต่อสถานะของงานศึกษาชายแดนและพื้นที่ชายแดนต่างๆ ที่ปรากฏประเด็นการเมืองการปกครองในประเทศพม่า ประเด็นทางเศรษฐกิจและความสัมพันธ์ภายใน/ภายนอกประเทศ งานศึกษาภายใต้กรอบรัฐชาติที่ขบเน้นความสำคัญของพรมแดนและความมั่นคงของอำนาจอธิปไตย ประเด็นอัตลักษณ์และวัฒนธรรมที่ดำรง สัมผัส สืบทอด และเคลื่อนผ่านพื้นที่ชายแดนและคนข้ามแดนชาติพันธุ์ต่างๆ เช่นเดียวกับงานศึกษาเรื่องอุดมการณ์ ความเป็นชาติ/ชาติพันธุ์ในปฏิบัติการของสถาบันทางสังคมบนพื้นที่ชายแดนไทย - พม่า นอกจากนี้ยังมีงานศึกษาความเป็นมา ความเป็นอยู่ และแนวทางการให้ความช่วยเหลือแก่คนพลัดถิ่นจากประเทศพม่า รวมถึงงานศึกษาเรื่องราวของคนพลัดถิ่นในแง่มุมต่างๆ อันมีลักษณะสอดคล้องกับที่โรเบิร์ต อาร์. อัลวาเรซ (Robert R. Alvarez) ชี้ว่าพื้นที่ชายแดนในฐานะอาณาบริเวณศึกษานั้นสนใจในเรื่องวัฒนธรรม ชุมชนคนย้ายถิ่น และอัตลักษณ์ของผู้คนที่ชายแดนเป็นส่วนใหญ่ (Alvarez 1995 อ้างถึงใน จักรกริช สังขมณี 2551, 220)

การทบทวนงานศึกษาอันเกี่ยวข้องกับชายแดนและคนพลัดถิ่นบริเวณชายแดนไทย – พม่าสะท้อนข้อเท็จจริงของการบังคับผลักดันให้ผู้คนจำนวนมากเคลื่อนย้ายถิ่นฐานไปยังพื้นที่ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นคนพลัดถิ่นภายในประเทศหรือคนที่พลัดถิ่นข้ามแดนสู่ประเทศพม่า/ประเทศปลายทางต่างๆ รวมถึงสะท้อนสถานการณ์ที่ผู้หญิงเป็นผู้ถูกกระทำภายใต้เหตุการณ์ความขัดแย้งและกระบวนการแสวงประโยชน์ทางเพศแบบต่างๆ ในรูปแบบรายงานของหน่วยงานในพื้นที่ชายแดนที่มีผู้หญิงเป็นกลุ่มเป้าหมายหลัก มีเพียงไม่กี่ผลงานเท่านั้นที่ศึกษาแง่มุมอื่นๆ จากประสบการณ์ของผู้หญิงพลัดถิ่นจากประเทศพม่า เช่น หนังสือชุดเสียงของผู้หญิงที่นำเสนอเรื่องราวของผู้หญิงเป็นรายกรณีในหลายประเด็น อาทิ บทบาท ความหวัง การต่อสู้ เสรีภาพ ลัทธิภาพ (The Thanakha Team (ed.) 1998) หรือ บทความของปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี (2549) ที่เสนอบทบาทของผู้หญิงชาติพันธุ์ไทใหญ่ทั้งในการตั้งคำถามและปฏิบัติการที่ข้ามความเป็นชาติและความเป็นชายอันเป็นศูนย์กลางอำนาจในพื้นที่ เป็นต้น ด้วยภูมิหลังทั้งหมดที่กล่าวมานี้ ผู้เขียนเลือกดำเนินการศึกษาพื้นที่ชายแดนไทย – พม่าแห่งนี้และตั้งโจทย์การวิจัยที่มุ่งหวังหาคำตอบจากผู้หญิงพลัดถิ่นจากประเทศพม่าด้วยคำถามที่ว่า งานและบทบาทของผู้หญิงในชีวิตประจำวันที่เป็นเรื่องธรรมดาสามัญมีส่วนหรือไม่ อย่างไร ในขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมและการเมืองต่างๆ⁴ และถ้าไม่มองแต่ในด้านของการเป็นผู้ถูกกดขี่ สิ่งที่ผู้หญิงชาติพันธุ์ไทใหญ่ทำได้และทำอยู่ในพื้นที่ชายแดนนี้เป็นอย่างไรมากกว่าการวิพากษ์กำหนดขอบเขตของกลุ่มเป้าหมายไว้ที่ผู้หญิงพลัดถิ่นชาติพันธุ์กะเหรี่ยงที่อาศัยอยู่ในพื้นที่พม่าชั่วคราว⁵ และหมู่บ้านไทยบริเวณชายแดนไทย – พม่าในเขตพื้นที่จังหวัดตาก ด้วยการวิเคราะห์งานของผู้หญิงผ่านความหมายในการสร้างสรรคงาน

⁴ งานศึกษาในประเด็นเกี่ยวกับ “งาน” ของผู้หญิงเป็นหนึ่งในหัวข้อที่โดดเด่นของการวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาแนวสตรีนิยม (Pillow and Mayo 2012, 193) ขณะที่แนนซี เนเพิลส์ (Nancy Naples) ระบุว่า การเมือง งาน และครอบครัวเป็นประเด็นสำคัญที่ถูกนำมาวิเคราะห์ชีวิตทางสังคม โดยเริ่มต้นจากนักชาติพันธุ์วรรณาสตรีนิยมที่วิเคราะห์ตำแหน่งที่ทางสังคมอันหลากหลายและก่อให้เกิดการรื้อกระบวนการเชิงแนวคิดเกี่ยวกับประเด็นดังกล่าวอย่างมีนัยสำคัญ (Naples 2003, 20).

⁵ รัฐบาลไทยไม่ได้ลงนามในอนุสัญญาว่าด้วยสถานภาพผู้ลี้ภัย ค.ศ.1951 แต่เน้นดำเนินการให้ความช่วยเหลือตามหลักมนุษยธรรม ดังนั้น ชื่อเรียกอย่างเป็นทางการของพื้นที่ซึ่งจัดไว้สำหรับบุคคลที่อาจจำแนกเป็นผู้ลี้ภัย/ผู้หนีภัยจากการสู้รบ จึงถูกเรียกว่า “พื้นที่พม่าชั่วคราวผู้หนีภัยจากการสู้รบ” ส่วนคำเรียกอื่นที่เข้าใจตรงกันทั่วไป อาทิ ศูนย์พักพิงค่ายผู้อพยพ แคมป์ผู้ลี้ภัย เป็นต้น.

หัตถกรรมผ้าของผู้หญิง และความสัมพันธ์ของงานหัตถกรรมผ้าในเครือข่ายของผู้หญิง รวมถึงพลวัตของความหมายในการผลิตงานหัตถกรรมผ้าภายใต้บริบทการพลัดถิ่นซึ่งมีผลต่อบทบาทและศักยภาพของผู้หญิงกะเหรี่ยงผ่านแนวคิดการเสริมพลัง

ชายแดน: พื้นที่ของการกักต้อประสพการณ์

ในทางภูมิศาสตร์ พรมแดนติดต่อกันระหว่างประเทศไทยและพม่าในเขตจังหวัดตากมีระยะทางรวมกว่า 580 กิโลเมตร ครอบคลุมอาณาเขตของพื้นที่ชายแดนจากดินแดนสองฟากฝั่งที่มีภูเขาถนนธงชัยและแม่น้ำเมยเป็นพรมแดนตามธรรมชาติ ขณะที่ประวัติศาสตร์ของชายแดนแห่งนี้บรรจุเรื่องราวของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงที่เคลื่อนย้ายและพำนักปักฐานนานหลายร้อยปีมาแล้ว โดยอาศัยอยู่ร่วมกับคนเมืองหรือชาวไทยล้านนามาถึงปัจจุบัน จนกระทั่งการสถาปนารัฐชาติ ชิดเส้นเขตแดนคั่นระหว่างประเทศ และนับจากนั้นสถานะคนพลัดถิ่นของพลเมืองจากประเทศพม่าจึงถือกำเนิดขึ้น หลายต่อหลายครั้งที่เหตุการณ์สู้รบในประเทศพม่าและพื้นที่ชายแดนนำพาให้ผู้คนมากมายจากหลายถิ่นอพยพมาอาศัยในประเทศไทย ซึ่งไม่ว่าด้วยเงื่อนไขข้างต้นหรือด้วยเหตุผลทางเศรษฐกิจ การศึกษา ศาสนา ฯลฯ สถานการณ์ความไม่สงบยังคงไม่สิ้นสุดเช่นเดียวกับชีวิตที่ยังดำเนินอยู่ของคนพลัดถิ่นชาวกะเหรี่ยงผู้อาศัยอยู่ ณ บริเวณชายแดนแห่งนี้ ลักษณะของพื้นที่ชายแดนไทย - พม่าและเงื่อนไขนานาประการที่รายล้อมการอพยพข้ามแดนและการกลายเป็นคนพลัดถิ่นของชาวกะเหรี่ยงจากประเทศพม่า อาทิ กระบวนการที่รัฐชาติทั้งสองกำหนดสถานะของผู้คนด้วยปฏิบัติการทางอำนาจของกฎหมาย การควบคุมคนพลัดถิ่นข้ามแดนให้เป็นชายขอบ ถูกเลือกปฏิบัติและตีตราด้วยการนิยามสถานะต่างๆ (ยศ สันตสมบัติ 2551, 138) ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนพลัดถิ่นไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง

การเข้าถึงเรื่องราวและข้อมูลของคนกลุ่มนี้จำเป็นต้องเลือกวิธีการที่เหมาะสมและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย และในฐานะนักวิจัย ผู้เขียนพบว่ามีความเป็นไปได้ในพื้นที่ที่ไม่สามารถคาดเดาหรือควบคุมให้เป็นไปตามแผนการวิจัยที่กำหนดไว้ล่วงหน้าได้ จึงจำเป็นที่จะต้องเรียนรู้และรอคอยจังหวะการติดต่อ การแนะนำ และโอกาสที่เหมาะสมใน

การแลกเปลี่ยนกับกลุ่มเป้าหมายเพื่อให้การเก็บข้อมูลดำเนินอย่างราบรื่น ในขณะที่เดียวกันก็ต้องพยายามเพิ่มพูนความคุ้นเคย ความไว้วางใจ และความเข้าใจในประเด็นที่สอบถามหรือเก็บข้อมูลกับผู้ที่เกี่ยวข้องเท่าที่จะทำได้ เพื่อเป็นพื้นฐานในการแสวงหาคำอธิบายในเชิงชาติพันธุ์วรรณา ซึ่งอาจไม่ใช่สิ่งที่นักวิจัยจะบรรลุเป้าหมายได้ในเวลาอันรวดเร็ว

ในส่วนของความสนใจต่อประเด็นผู้หญิงและงานของผู้หญิง ผู้เขียนอาศัยการวิเคราะห์มิติเพศภาวะเป็นแนวทางสำคัญ และดำเนินวิธีวิจัยโดยอาศัยการอ่าน ดีความ และเรียบเรียงประสบการณ์ของผู้หญิงพลัดถิ่นชาวกะเหรี่ยงและเครือข่ายของผู้หญิง โดยมีงานหัตถกรรมของผู้หญิงเป็นสื่อกลางในการสัมภาษณ์และถ่ายทอดเรื่องราวของพวกเธอ ทั้งนี้ ประสบการณ์ของคนพลัดถิ่นข้ามแดนสะท้อนเรื่องราวของการหลบหนี การเอาชีวิตรอด ความยากลำบาก รวมทั้งการแสวงหาโอกาสสำหรับตนเองและสมาชิกครอบครัว แม้บางแง่มุมเป็นประสบการณ์ร่วมกัน แต่ประสบการณ์เฉพาะของคนพลัดถิ่นหญิงและชายมีประเด็นที่ต่างกันออกไป โดยเฉพาะประสบการณ์ความเป็นแม่และความเป็นมายของผู้หญิงพลัดถิ่นในพื้นที่ชายแดนแห่งนี้ ส่วนใหญ่แล้วผู้หญิงรับผิดชอบดูแลสมาชิกครอบครัวที่ออกเดินทางมาด้วยกัน หลายคนเล่าเรื่องการอพยพพลัดถิ่นของตนคล้ายกันว่าต้องหอบหิ้วลูกที่ยังเล็ก บางคนกำลังตั้งท้องและจำเป็นต้องคลอดลูกในป่าด้วยความหวังเพียงให้ลูกมีชีวิตรอด ดังที่ผู้ลี้ภัยหญิงชาวกะเหรี่ยงผู้หนึ่งให้สัมภาษณ์ว่า “ส่วนมากผู้หญิงจะเป็นฝ่ายหนีไปพร้อมกับลูก ต้องเอาชีวิตรอดให้ได้ ส่วนผู้ชายอยู่เฝ้าบ้านไว้” เพราะชายชาวกะเหรี่ยงมักถูกบังคับใช้แรงงานและเป็นฝ่ายที่อยู่เฝ้าบ้าน ทรัพย์สิน และไร่นา สอดคล้องกับที่เบรนดา โหยว (Brenda Yeoh) และคณะ ได้อภิปรายถึงการที่ผู้ชายยังคงอาศัยอยู่ประเทศบ้านเกิดและคอยดูแลทรัพย์สินต่างๆ ไว้ในขณะที่ผู้หญิงและเด็กจะเคลื่อนย้ายไปยังประเทศใหม่ (Yeoh et al 2002 อ้างถึงใน Raghuram 2004, 191)

ผู้หญิงพลัดถิ่นยังเผชิญความเสี่ยงภายใต้เงื่อนไขทางเพศสภาพและชาติพันธุ์ โดยปรากฏเรื่องราวของผู้หญิงกะเหรี่ยงในหมู่บ้านที่ถูกล่อลวงและล่วงละเมิดทางเพศจากทหารพม่า ประกอบกับความเกรงกลัวต่อภัยต่างๆ เป็นเหตุให้ผู้หญิงตัดสินใจเคลื่อนย้ายกลายเป็นคนพลัดถิ่น ซึ่งมีหลายกรณีที่ผู้หญิงต้องอพยพโยกย้ายครั้งแล้วครั้งเล่า ดังที่ผู้ลี้ภัยหญิงชาวกะเหรี่ยงผู้หนึ่งเล่าถึงประสบการณ์ของเธอว่า “ปี 1981 ออกมาจากเมืองพม่ามาอยู่กับ

พวกกะเหรี่ยงในป่า ช่วงนั้นไม่มีบ้านอยู่ อาศัยอยู่ตามป่า เวลาถูกไล่ก็วิ่งอลหม่าน ล้มลุกคลุกคลาน เวลาได้ยินเสียงปืนก็ต้องหนีไปเรื่อยๆ ... จนเข้ามาในเขตของไทย ตอนนั้นยังไม่มีศูนย์อพยพ พอปี 1984 เริ่มมีการจัดตั้งศูนย์อพยพ เมื่อพม่ามาเผาทำลายบ้านเรือนเสียหาย ปี 1990 จึงย้ายมาอยู่ในศูนย์อพยพ” บางคนสูญเสียสามีอันเนื่องมาจากการปะทะระหว่างกองกำลังฝ่ายต่างๆ และความเจ็บไข้ได้ป่วยเมื่ออาศัยอยู่บริเวณชายแดน ผู้หญิงพลัดถิ่นชาวกะเหรี่ยงที่ผู้เขียนมีโอกาสนำข้อมูลด้วยนั้นปรับบทบาทตนเองในหลายๆ ด้านเป็นแม่ผู้พยายามทุกวิถีทางเพื่อเอาตัวรอดให้ได้ในสภาวะการณดังกล่าว เป็นหญิงม่ายที่ดำรงสถานะทั้งพ่อ แม่ และหัวหน้าครอบครัวในคนคนเดียวกัน ดังที่มิงงานศึกษาเสนอว่าสงครามการต่อสู้ทำให้ผู้หญิงจำนวนมากเป็นผู้นำครอบครัว รวมทั้งเป็นโอกาสในการพัฒนาทักษะความสามารถของผู้หญิง (Gardam and Jarvis 2001) บางคนตระหนักถึงข้อจำกัดของ “การเป็นผู้หญิง” ด้วยความที่ไม่สามารถใช้กำลังของตนเพื่อบรรเทาภาระของครอบครัว เช่น หญิงสาวคนหนึ่งซึ่งเลี้ยงลูกอ่อนและอาศัยในพื้นที่พักพิงชั่วคราวให้สัมภาษณ์ว่า “การเป็นผู้หญิงไม่สนุก ถ้าหากมีลูกแล้วยังไม่มีอิสระในการออกไปไหนมาไหน หรือเมื่อไม่มีเงินก็น้อยใจ เสียใจที่ไม่สามารถช่วยเหลือพ่อที่แก่เฒ่าและครอบครัวได้เพราะไม่มีกำลังเหมือนผู้ชาย ส่วนการเป็นลูกจ้างในเมืองก็ไม่ใช่ง่ายง่าย”

ผู้เขียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับแง่มุมทางเพศภาวะของผู้หญิงที่ต้องพลัดถิ่นและอาศัยอยู่ ณ ชุมชนชายแดนไทย-พม่า ผ่านการบอกเล่าในรูปแบบของบทสนทนาและการสัมภาษณ์ในสนามวิจัย สอดคล้องกับประเด็นจากบทความว่าด้วยการสัมภาษณ์ผู้หญิงในฐานะแนววิธีเชิงปรากฏการณ์วิทยา ซึ่งกล่าวว่าการสัมภาษณ์เชิงสนทนาช่วยให้เข้าถึงประสบการณ์ของผู้หญิงและเอื้อต่อการสถาปนาโลกของพวกเธอ (Langellier and Hall 2008) เพราะเป็นวิธีที่ทำให้ผู้หญิงได้พูดเกี่ยวกับพวกเธอเอง หรืออาจกล่าวได้ว่า การสัมภาษณ์ผู้หญิงเป็นยุทธวิธีของการวิจัยที่บันทึกเรื่องราวของผู้หญิงด้วยชีวิตของพวกเธอเอง (Gluck 1977; Armitage 1983 อ้างถึงใน Langellier and Hall 2008, 24)

ในงานวิจัยนี้การสัมภาษณ์เป็นหนึ่งในวิธีการเก็บข้อมูลที่สำคัญ กระบวนการที่มีผู้สัมภาษณ์และผู้ให้สัมภาษณ์เป็นหญิงนั้นประสาน “พรมแดน” ระหว่างผู้วิจัยกับผู้ให้

ข้อมูลได้เป็นอย่างดี⁶ การถามไถ่ถึงการทำงานในบ้านและในกลุ่มของผู้หญิง เรื่องลูกๆ และสมาชิกครอบครัว จากการพูดคุยเรื่องหนึ่งสู่อีกเรื่องหนึ่ง และเรื่องอื่นๆ บางครั้งตามด้วยการค้างคืนที่บ้านของผู้ให้ข้อมูล ช่วยสร้างและสะสมความคุ้นเคย ความไว้วางใจซึ่งกันและกันได้ระดับหนึ่งก่อนจะทำการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ประกอบกับการอ่านเรื่องราวทางแวตาสีหน้าและน้ำเสียงที่แสดงอารมณ์ของผู้ให้ข้อมูล ยิ่งในเรื่องเล่าประสบการณ์ชีวิตพลัดถิ่น การเอาตัวรอด และการเลี้ยงดูลูกที่เป็นประสบการณ์ร่วมกันของผู้ให้ข้อมูลหลายๆ คน ยิ่งสะท้อนว่าผู้หญิงพลัดถิ่นเผชิญปัญหาและความยากลำบากเพียงใด โดยเฉพาะการสัมภาษณ์แม่เลี้ยงเดี่ยว ที่สังเกตได้ถึงความเข้มแข็งภายใน เสียงที่มีพลังเปี่ยมด้วยความมั่นใจหลังจากผ่านร้อนผ่านหนาวมาหลายเหตุการณ์ เช่น หญิงชราคนหนึ่งเคยเป็นแม่ค้าเร่ขายผ้าตามศูนย์อพยพและหมู่บ้านตามแนวชายแดนต่างๆ เธอเล่าให้ฟังด้วยความภูมิใจว่ามีผู้หญิงน้อยคนที่เดินทางไกลอย่างเธอ เรื่องราวในอดีตทำให้วันนี้พวกเขาเป็นหญิงแกร่งและแสดงให้เห็นบทบาทผู้กระทำหน้าที่สำคัญของผู้หญิง ทั้งยังยืนยันศักยภาพของผู้หญิงต่อการดำรงชีวิตภายใต้บริบทการพลัดถิ่นอันเกิดจากบทบาททางเศรษฐกิจของผู้หญิงที่เลี้ยงชีพด้วยงานหัตถกรรมผ้าว่าสำคัญอย่างไร⁷

ผู้เขียนมิเพียงรับฟังเนื้อหาที่ผู้หญิงพลัดถิ่นเล่าให้ฟัง แต่รับรู้ผ่านภาษากายที่ถ่ายทอดประสบการณ์อันระบุนความจริงและความทรงจำในช่วงเวลาที่ผู้ให้ข้อมูลเอ่ยถึงเป็นอย่างดี ดังที่ แนนซี เนเพิลส์ สะท้อนว่าอารมณ์เป็นพื้นฐานสำคัญต่อการทำความเข้าใจและการวิเคราะห์ในมุมมองสตรีนิยม โดยปรากฏอยู่ในปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลของการศึกษาเชิงชาติพันธุ์วรรณนาอยู่เสมอ นักวิจัยสตรีนิยมขยายฐานความรู้ับสิ่งที่บุคคลได้

⁶ นอกจากนี้ การเป็นคนนอกกลุ่มชาติพันธุ์ที่ศึกษาเรื่องผ้าและการทอผ้านับเป็นข้อดีเช่นกัน เพราะชาวบ้านและกลุ่มองค์กรต่างๆ ของผู้หญิงยินดีให้ข้อมูลแก่ผู้วิจัย ด้วยถือว่าให้ความสนใจในวัฒนธรรมของชาวกะเหรี่ยงและยังเป็นการเผยแพร่วัฒนธรรม รวมถึงนำเสนอเรื่องราวประสบการณ์ของผู้หญิงกะเหรี่ยงให้สาธารณชนรับรู้.

⁷ ประสบการณ์ร่วมของผู้หญิงที่ต้องเผชิญอุปสรรคต่างๆ ในพื้นที่ชายแดน การดูแลครอบครัว รวมถึงการผลิตงานหัตถกรรมผ้าอันเป็นกิจกรรมสำคัญที่สร้างประโยชน์ทั้งแก่ผู้หญิงและกลุ่มชาติพันธุ์ สะท้อนความสำคัญของการผลิตภาคครัวเรือนที่ผู้หญิงกะเหรี่ยงรับผิดชอบอีกทั้งเชื่อมโยงกับบทบาทหน้าที่ของผู้หญิงในชุมชน อันก่อให้เกิดศักยภาพของผู้หญิงในการปรับตัวและดำรงชีวิตภายใต้บริบทของการพลัดถิ่นบริเวณชายแดนไทย-พม่า (พรพรรณ กาญจนารัตน์ 2557).

แลกเปลี่ยนประสบการณ์ทางความรู้สึกต่อกัน และยอมรับในพลังอำนาจที่ประกอบอยู่ในความสัมพันธ์ทางสังคมอันรวมถึงสัมพันธ์ภาพระหว่างนักวิจัยและผู้ให้ข้อมูล (Naples 2003, 63) ดังนั้น วจนภาษาของผู้หญิงที่ประกอบอยู่ในเรื่องเล่าและบทสนทนาของสองฝ่ายนี้จึงเป็นอีกองค์ประกอบที่สำคัญต่อการทำความเข้าใจและตีความข้อมูลในการวิจัยเชิงสตรีนิยมเป็นอย่างยิ่ง และเป็นสัญลักษณ์ที่บ่งบอกถึงความสัมพันธ์ที่นักวิจัยและผู้ให้ข้อมูลมีต่อกัน นอกจากนี้ เมื่อย้อนประสบการณ์ในพื้นที่วิจัยที่ผ่านมาจึงทำให้เข้าใจเงื่อนไขในฐานะของผู้หญิงที่มีลักษณะทางเพศและสภาวะที่ต่างก็เผชิญในสถานการณ์ที่คล้ายคลึงกันสอดคล้องกับที่เนเฟิลส์ได้ชี้ให้เห็นว่าแม้นักวิจัยจะมีสถานะเป็นคนนอก แต่อัตลักษณ์ที่มีร่วมกันของบุคคลอย่างเพศภาวะ เชื้อชาติ หรือภูมิหลังทางวัฒนธรรม เป็นเงื่อนไขพื้นฐานที่นำไปสู่การปรับสถานะของนักวิจัยให้เป็น “คนใน” ในบางช่วงของกระบวนการวิจัยภาคสนามได้ (Naples 2003, 46 – 48) เช่น ประสบการณ์ร่วมในการจากบ้านและข้ามพรมแดนหรือการเดินทางไปยังชุมชนชายแดน อย่างเวลาที่โดยสารรถสองแถวในเส้นทางสู่พื้นที่พักพิงชั่วคราวและหมู่บ้านไทยตามแนวชายแดนไทย-พม่า ระหว่างทางนั้นมีเจ้าหน้าที่รัฐไทยตามด่านตรวจใบกัหรือหยุด เพ่งมองหน้าและสัมภาษณ์ของผู้โดยสารหรือขอตรวจเอกสารประจำตัวต่างๆ ขั้นตอนที่เกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำเล่านี้ทำให้ตระหนักถึงภาคปฏิบัติของอำนาจที่ปรากฏบนสถานภาพและความสัมพันธ์ในพื้นที่ชายแดน ซึ่งรัฐใช้การมีอยู่ของผู้อพยพโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ลี้ภัย ตอกย้ำความชอบธรรมในการควบคุมพื้นที่ชายแดนด้วยปฏิบัติการผ่านการคัดเข้าคัดออกผู้คนหรือสินค้าที่ “ไม่เป็นที่ต้องการ” (Raghuram 2004, 185 – 186)

อัตลักษณ์ร่วมประการสำคัญระหว่างผู้วิจัยกับผู้ให้ข้อมูลในการวิจัยนี้คือ “ความเป็นหญิง” จากความไม่สะดวกของการเดินทางด้วยเพราะเก็บข้อมูลในช่วงต้นฤดูฝน แม้เทียบไม่ได้กับประสบการณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลายคนซึ่งเดินทางอย่างยากลำบากในป่า แต่ครั้งหนึ่งรถสองแถวที่โดยสารไปยังพื้นที่เกิดติดหล่มและมีฝนตกหนักระหว่างทาง ในเวลานั้นผู้เขียนคิดหาทางออกหลายเรื่อง ทั้งการนัดหมายกับผู้ให้ข้อมูลและแผนรองรับหากจะต้องกลับไปตัวอำเภอ และยังรู้สึกกังวลในความปลอดภัยของตัวเองด้วยสถานะของการเป็นผู้หญิงเพียงคนเดียว ณ ขณะนั้น ในที่แห่งนั้น ความตระหนักในเนื้อตัวร่างกายและเพศภาวะที่ออกเดิน

ทางหรืออาศัยอยู่ต่างถิ่นต่างที่เพียงลำพัง เป็นส่วนหนึ่งของประสบการณ์ร่วมระหว่างผู้เขียนและผู้ให้ข้อมูลบนพื้นที่ชายแดน ในทำนองเดียวกัน ยามค่ำคืนที่บ้านของผู้ให้ข้อมูล ผู้เขียนรู้สึกกระวังตัวเพิ่มขึ้น เพราะไม่คุ้นเคยกับสมาชิกครอบครัวคนอื่นๆ อย่างพ่อบ้าน พี่ชาย หรือน้องชายของผู้ให้ข้อมูลมาก่อน ในแง่นี้อาจกล่าวได้ว่าผู้วิจัยนั้นตระหนักถึงพรมแดนแห่งความเป็นหญิงของตนเองท่ามกลางสถานะของชายแดนที่ตนเผชิญอยู่ และตระหนักถึงการเป็นส่วนหนึ่งของพรมแดนที่วุ่นวายนี้ร่วมกับผู้ให้ข้อมูลด้วยเช่นกัน

การก้าวเข้าไปในโลกของผู้ให้ข้อมูลได้ใกล้ชิดขึ้น ทำให้ผู้เขียนรับรู้กิจกรรมในชีวิตประจำวัน ปฏิสัมพันธ์ และความสัมพันธ์ระหว่างเพศในครอบครัวคนกะเหรี่ยงพลัดถิ่น รวมถึงบทบาททางเพศและวิถีปฏิบัติของผู้หญิงในครัวเรือนและชุมชนชายแดน ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญในประสบการณ์ชีวิตของผู้หญิงพลัดถิ่นชาวกะเหรี่ยง และเป็นจุดเน้นของการศึกษาในแนวสตรีนิยม โดยที่การสังเกตผู้คนและสถานการณ์ในพื้นที่เป็นอีกวิธีการหนึ่งที่ผู้เขียนเก็บรวบรวมข้อมูลกับผู้หญิงในระดับปัจเจกและเครือข่าย การสังเกตอย่างมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนและกิจกรรมในกลุ่ม/องค์กรของผู้หญิง การเข้าร่วมในการชุมนุมกันของเครือข่ายผู้หญิงเพื่อเข้าถึงตำแหน่งแห่งที่และสิ่งแวดล้อมในชีวิตประจำวันของผู้หญิง อาทิ บริเวณใดเป็นที่ทำงาน ร้านค้า ตลาด โรงเรียนของเด็กๆ รวมทั้งบ้านของพวกเธอ สถานที่เหล่านี้นอกจากเป็นพื้นที่ส่วนตัวของผู้หญิงแล้วก็ยังเป็นสถานที่ที่ผู้หญิงรู้สึกปลอดภัยหรืออุ่นใจต่อการสื่อสารกับนักวิจัย เป็นพื้นที่ที่ผู้หญิงในชุมชนพบปะแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของแต่ละคน และนำมาสู่ความร่วมมือทำกิจกรรมต่างๆ การรวมตัวทำงานหัตถกรรมผ้า ไปจนถึงการทำงานเคลื่อนไหวเรื่องผู้หญิงบริเวณพื้นที่ชายแดนแห่งนี้ ซึ่งจะได้อภิปรายในส่วนตัวต่อไป

ชายแดน: ปริบททลแห่งความรู้

การให้ความหมายของผู้หญิงที่มีต่อผ้าและหัตถกรรมผ้าต่างๆ สะท้อนบทบาทของผู้หญิงพลัดถิ่นชาวกะเหรี่ยงทั้งในครอบครัวและสังคมบนพื้นที่ชายแดนไทย-พม่า โดยปรากฏว่าผู้หญิงพลัดถิ่นชาวกะเหรี่ยงอธิบายความหมายในด้านการผลิตเพื่อใช้ประโยชน์จากงานหัตถกรรม

ผ้าภายในครอบครัวเป็นอันดับแรก และความสามารถทางการผลิตของใช้ที่จำเป็นอันเกี่ยวพันกับความ เป็นอยู่ของครอบครัวคนพลัดถิ่น⁸ ผืนผ้าและผลิตภัณฑ์หัตถกรรมผ้ายังเป็นสิ่งที่มอบให้ แก่กันในโอกาสต่างๆ และเป็นหนทางสร้างรายได้เลี้ยงดูครอบครัว ดังคำสัมภาษณ์ของผู้ลัยย หึงขาวกะเหรี่ยงคนหนึ่งทีกล่าวว่า “ฝีมือที่เราทอผ้าเป็นคือต้นทุนในการสร้างงานได้ จาก พม่ามาที่แคมป์จะมีรายได้ก็ต้องมีอาชีพ นำเอาความสามารถนี้มาประกอบอาชีพ (ขายให้แก่) นักท่องเที่ยว คนที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยหรือประเทศที่สาม และเจ้าหน้าที่ต่างๆ” งาน หัตถกรรมผ้าจึงกลายเป็นองค์ประกอบทางเศรษฐกิจของหญิงพลัดถิ่นชาวกะเหรี่ยงบริเวณ ชายแดนไทย - พม่า ขณะที่อีกนัยหนึ่ง งานหัตถกรรมผ้าผูกโยงบทบาททางเพศของผู้หญิง กะเหรี่ยงและเน้นย้ำความสำคัญที่มีต่อผู้หญิงกะเหรี่ยงและกลุ่มชาติพันธุ์ ดังคำสัมภาษณ์ของ หญิงอาวโลทีว่า “คนกะเหรี่ยงมีเสื้อผ้าของตัวเองเพราะมันเป็นประเพณี ผู้หญิงต้องทอผ้าได้ ต้องสวมใส่ชุดกะเหรี่ยงจึงจะถือว่าเป็นคนกะเหรี่ยง เสื้อผ้าคือส่วนหนึ่งและภาษาที่ไม่เหมือน คนอื่น ... การทอผ้าคือประเพณีที่ไม่ว่าจะไปอยู่ที่ไหนก็จะติดตัวไปด้วย ต้องทอให้เป็น ต้องใส่ เสื้อกะเหรี่ยง ใครจะทำงานประเภทไหนก็แล้วแต่ ต้องทำให้ได้ ทอให้เป็น ไม่ให้สูญหายไป” อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ผู้หญิงมีบทบาทความรับผิดชอบเป็นหลักนี้ แฝงฝังอยู่ในค่านิยม ภูมิปัญญา และนำมาถ่ายทอดสู่การเรียนรู้ฝึกฝนของผู้หญิงกะเหรี่ยง สืบต่อกันแม้ในภาวะพลัดถิ่น ที่สำคัญการทอผ้าและหัตถกรรมผ้ายังสื่อถึงศักยภาพของผู้หญิง ซึ่งเป็นการมอบความหมายโดยตัวของผู้ใช้ข้อมูลเองที่เชื่อมโยงกับบทบาทการผลิตของผู้หญิง และคุณประโยชน์ของผ้าทอกะเหรี่ยงในมิติต่างๆ

ทั้งนี้ งานหัตถกรรมผ้าของผู้หญิงพลัดถิ่นชาวกะเหรี่ยงไม่ได้มีการผลิตเฉพาะใน ระดับครัวเรือน หากยังมีการผลิตงานหัตถกรรมผ้าที่สัมพันธ์กับเครือข่ายของผู้หญิงบริเวณ ชายแดนไทย - พม่าในลักษณะที่งานหัตถกรรมผ้าเป็นกิจกรรมเสริมสร้างบทบาทของ ผู้หญิง รวมถึงการใช้งานหัตถกรรมผ้าเป็นยุทธวิธีขับเคลื่อนการทำงานของกลุ่ม/องค์กร

⁸ งานศึกษาในหนังสือรวมบทความเกี่ยวกับประสบการณ์ของผู้หญิงในดินแดนอาณานิคมซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีการสู้รบ ทางทหาร แสดงให้เห็นการที่ผู้หญิงเหล่านี้ต้อง “ตกอยู่ในสงคราม” และ “เป็นผลจากสงคราม” ไม่ต่างจากผู้ชาย หากผู้หญิงที่เคลื่อนไหวอยู่ในแนวหน้าไม่ใช่เหยื่อ แต่เป็นหน่วยที่ต้องรองหาแห่งหนของตนเองในระบบเศรษฐกิจและ สังคมที่เคลื่อนย้ายไป (Melman [ed.] 1998).

ผู้หญิงด้วย ในงานวิจัย ผู้เขียนได้เสนอตัวอย่างกลุ่ม/องค์กรของผู้หญิงพลัดถิ่นชาวกะเหรี่ยง ทั้งที่เป็นองค์กรสตรีชาติพันธุ์ องค์กรทางศาสนา กลุ่มของผู้หญิงกะเหรี่ยงที่จัดตั้งขึ้นใน ชุมชนชายแดน และองค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานเพื่อผู้หญิงมาเป็นกรณีศึกษา⁹

องค์กรสตรีกะเหรี่ยง (*Karen Women's Organization: KWO*) เป็นองค์กร ของผู้หญิงกลุ่มแรกๆ ที่นำเอางานของผู้หญิงมาสนับสนุนชีวิตความเป็นอยู่ของผู้หญิง และครอบครัวในบริบทการพลัดถิ่น ภายใต้ข้อจำกัดของการทำงานในพื้นที่พักพิงและ อันตรายที่อาจเกิดขึ้นกับผู้หญิงหากออกไปทำงานนอกพื้นที่ งานที่สามารถสร้างรายได้ ให้ผู้หญิงอย่างการทอผ้าและหัตถกรรมผ้าต่างๆ จึงเป็นทางเลือกของกิจกรรมทาง เศรษฐกิจโดยองค์กรสตรีชาติพันธุ์แห่งนี้ ดังที่ผู้สัมภาษณ์ชาวกะเหรี่ยงคนหนึ่งเล่าว่า “ใน สมัยก่อนการทอผ้าไม่ได้ทำเพื่อขายและโดยเฉพาะในหน้าร้อน ผู้หญิงจะทอเก็บไว้เพื่อ ให้เป็นของขวัญ ดังนั้นรายได้อะไรพวกนี้ก็ไม่มี แต่เมื่อเวลาผ่านไปการอาศัยอยู่ใน ศูนย์มีค่าใช้จ่ายมากขึ้น ... ก็เลยมีอย่าง KWO เข้ามาช่วยเพื่อที่จะให้ผู้หญิงรู้จักทำมา หากิน มีรายได้สมดุลกับรายจ่าย” เช่นเดียวกับมูลนิธิพัฒนาสตรีเพื่อส่งเสริมการศึกษา และสาธารณสุข (*Womens Education for Advancement and Empowerment: WEAVE*) องค์กรพัฒนาเอกชนที่มีผู้หญิงพลัดถิ่นและ/หรือผู้หญิงชาติพันธุ์กะเหรี่ยง เป็นกลุ่มเป้าหมายของโครงการส่งเสริมรายได้ (*Income Generation Project: IGP*) สนับสนุนต้นทุนการผลิต การอบรมทักษะทางหัตถกรรมและตลาดของสินค้าหัตถกรรม ผ้าแก่ผู้หญิงที่เข้าร่วมโครงการ โดยที่โครงการส่งเสริมรายได้ถือเป็นโครงการอันโดดเด่น ขององค์กรแห่งนี้ที่สร้างการรับรู้เกี่ยวกับชีวิตพลัดถิ่นและบทบาทของผู้หญิงพลัดถิ่นชาว กะเหรี่ยงไปพร้อมกัน

ในส่วนกลุ่ม/องค์กรของผู้หญิงในชุมชนหมู่บ้านไทยเป็นตัวอย่างของกระบวนการที่ ผู้หญิงริเริ่มให้เกิดการรวมกลุ่มการทำงานและการผลักดันบทบาทการมีส่วนร่วมของผู้หญิง ในพื้นที่สาธารณะบนชายแดนไทย-พม่า ผู้หญิงหลายคนเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพของ

⁹ ดูข้อมูลเกี่ยวกับกลุ่มและองค์กรของผู้หญิงที่เป็นกรณีศึกษาในงานวิจัยนี้เพิ่มเติมได้จาก พรพรรณ กาญจนารัตน์ (2557, 102-110).

ตนร่วมกับสมาชิกกลุ่มผู้หญิงคนอื่นๆ ผ่านกิจกรรมหัตถกรรมผ้า สมาชิกของกลุ่มพัฒนาสตรีเพื่อฟื้นฟูสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรม (*Women's Development for Rebuilding Environment and our Culture: WDREC*) ในอำเภออุ้มผางกล่าวว่า “ผู้หญิงทอผ้าเป็นแล้วได้ประโยชน์ต่อครอบครัว ถ้าในกลุ่มผู้หญิงใครทำไม่เป็นก็สอนให้ ร่วมมือและสามัคคีกัน ได้รู้จักกันมากขึ้น ช่วยเหลือกัน” และกลุ่มเดียวกันนี้ได้ประสานความร่วมมือกับหลายหน่วยงานของประเทศไทยเพื่อพัฒนาความรู้ความสามารถเกี่ยวกับหัตถกรรมผ้ารวมถึงความรู้อื่นๆ แก่สมาชิกของกลุ่ม เช่น การสอนภาษาไทยและภาษากะเหรี่ยง เป็นต้น ขณะที่กลุ่มผู้หญิงทอผ้าแห่งหนึ่งที่ตั้งขึ้นอย่างไม่เป็นทางการในอำเภอพบพระ สนับสนุนให้ผู้หญิงกะเหรี่ยงในพื้นที่และผู้หญิงพลัดถิ่นจากนอกชุมชนเข้าถึงแหล่งงานของการผลิตงานผ้าประเภทต่างๆ เพื่อให้ผู้หญิงสามารถเลี้ยงชีพตนเองและครอบครัว ดังที่ผู้นำของกลุ่มให้สัมภาษณ์ว่า “มีผู้หญิงและเด็กที่เข้ามาที่นี่เพื่อทำงานในแถบนี้ และในหมู่บ้านผู้หญิงที่มีลูกแล้วไม่สามารถไปโรงเรียนได้ ต้องมาทำถักร้อย ฉันทึ่งริเริ่มโครงการเล็กๆ ของตัวเองโดยที่หมู่บ้านนี้ยังมีกลุ่มสตรีด้วย ... หากพวกเธอมีงานทำ พวกเธอรู้สึกมั่นใจและสามารถร่วมกับชุมชนได้ ... ฉันทึ่งทำงานของตัวเองและแบ่งปันให้ผู้หญิงเหล่านี้ได้ทำงานด้วย”

นอกจากนี้แล้ว งานหัตถกรรมผ้าของผู้หญิงกะเหรี่ยงก็ยังมีส่วนขับเคลื่อนกลุ่ม/องค์กรในฐานะที่เป็นทุนและเครื่องมือแสวงหาทุนเพื่อการทำงานของผู้หญิง อย่างในกรณีองค์กรสตรีกะเหรี่ยงแบ็บติสต์แห่งกอว์ธูเลย์ (*Kawthoolei Karen Baptist Women Organization: KKBWO*) ซึ่งเป็นองค์กรของผู้หญิงกะเหรี่ยงที่มีสมาชิกปฏิบัติงานเผยแผ่ศาสนาให้ความช่วยเหลือกลุ่มผู้ด้อยโอกาสบรรเทาทุกข์ยามฉุกเฉิน สนับสนุนภารกิจของคริสตจักรและทุนการศึกษามอบแก่นักเรียนในโรงเรียนพระคัมภีร์ ทาง KKBWO ระดมทุนด้วยการจำหน่ายสมุดหนังสือเกี่ยวกับพระคัมภีร์และผลงานหัตถกรรมผ้าผ่านหน้าร้านขององค์กรในพื้นที่พักพิงชั่วคราว ผู้นำ KKBWO ให้สัมภาษณ์ว่า “เป้าหมายของเราคือการระดมทุนเพราะเรามีคนทำงานที่ทำงานในภารกิจนี้ พวกเราต้องสนับสนุนพวกเขา ในบางแห่งและบางครั้งพวกเขาประสบปัญหาด้านอาหารหรือปัญหาเฉพาะหน้า พวกเราอยากที่จะให้เงินแก่พวกเขา แต่เพราะเราไม่มีเงินมากนัก ดังนั้นเราจึงก่อตั้งร้านค้า เราแก้ปัญหาด้วยการอุทิศชีวิตของเรา ไม่มีเงินเดือน และต้องสมครใจที่จะทำงานนี้” การระดมทุนที่ดู

นำมาใช้ในพื้นที่ชายแดนนี้สนับสนุนองค์กรให้อยู่รอดและสามารถปฏิบัติงานตามเจตจำนงขององค์กรได้โดยอาศัยความสามารถของผู้หญิงร่วมด้วยช่วยกันในงานหัตถกรรมผ้า งานอาสาสมัคร และงานการกุศล งานที่ผู้หญิงทำนี้มีคุณค่าและความหมายต่อคนหลายกลุ่มในชุมชนชายแดนพร้อมกับสะท้อนบทบาทการผลิตซ้ำทางสังคม ซึ่งผู้หญิงพลัดถิ่นชาวกะเหรี่ยงหนุนสร้างความเป็นอยู่ของสมาชิกทั้งสังคม และในขณะที่เดียวกันบทบาทการผลิตต่างๆ ของผู้หญิงนั้นเชื่อมโยงความสำคัญของผู้หญิงในสัมพันธ์ภาพที่มีกับชุมชนชายแดนไว้เช่นกัน

ความสัมพันธ์ระหว่างงานหัตถกรรมผ้ากับกลุ่ม/องค์กรของผู้หญิงระดับต่างๆ สะท้อนความหมายของการผลิตหลายมิติ ไม่ว่าจะเป็นการผลิตทางเศรษฐกิจในโครงการส่งเสริมรายได้ การผลิตซ้ำทางสังคมผ่านกิจกรรมระดมทุนและงานสังคมสงเคราะห์ชุมชน และการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมของชาติพันธุ์และเพศภาวะของผู้หญิงที่แฝงอยู่ในกรรมาวิธีการทอผ้า และวิถีการแต่งกาย ความสัมพันธ์เหล่านี้ดำรงอยู่ภายใต้ปฏิบัติการของสถาบันทางสังคมต่างๆ ทั้งสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สภาพของชาติพันธุ์ และหน่วยงานที่สนับสนุนความช่วยเหลือในพื้นที่ ผ่านกระบวนการฝึกอบรมทอผ้าและหัตถกรรมผ้า อีกทั้งการสอดแทรกกิจกรรมส่งเสริมวัฒนธรรมในเทศกาลวันสำคัญ การเผยแพร่สินค้าชาติพันธุ์ ฯลฯ ซึ่งสะท้อนบทบาทของผู้หญิงพลัดถิ่นชาวกะเหรี่ยงที่ครอบคลุมพื้นที่ครัวเรือน ชุมชน และสังคมข้ามพรมแดน อนึ่ง บทบาทของผู้หญิงในการผลิตและผลิตซ้ำดังกล่าวนี้เป็นบทบาทที่ถูกมอบหมายและสืบต่อกันมาในฐานะ 'ความรู้' ของผู้หญิงด้วยส่วนหนึ่ง ซึ่งกลายเป็นต้นทุนสำหรับการประกอบอาชีพ การเป็นที่ยอมรับของสาธารณะ รวมไปถึงเป็นเครื่องมือในการเยียวยาความรู้สึกและรับมือกับความเปลี่ยนแปลงของเงื่อนไขต่างๆ ในบริบทการผลิตซ้ำ ความรู้ของผู้หญิงที่ตั้งต้นบนพื้นฐานกิจกรรมในชีวิตประจำวันของพวกเขอบนชุมชนชายแดนนี้ เป็นปริณิถนที่แสดงออกอย่างเด่นชัดเมื่อนักวิจัยอาศัยมุมมองทางเพศภาวะและแนวคิดสตรีนิยมประกอบวิธีวิทยาศึกษาปรากฏการณ์บนชายแดนไทย - พม่า

มากไปกว่าความรู้ที่พัฒนาขึ้นจากประสบการณ์ชีวิตในแต่ละวันของผู้หญิงอันเป็นข้อค้นพบของงานวิจัยแล้ว วิธีวิทยาแนวสตรีนิยมเชิงชาติพันธุ์วรรณายังทำให้ผู้เขียนในฐานะที่เป็นผู้วิจัยทบทวนและย้อนคิดกระบวนการเก็บข้อมูลภาคสนามซึ่งเผชิญโลกทัศน์ของแต่ละฝ่ายต่อประเด็นต่างๆ การสื่อสารและการพยายามทำความเข้าใจร่วมกับผู้ให้ข้อมูลบ่อย

ครั้ง ทำให้กลับมาพิจารณาถึงวิธีวิจัยที่ใช้ ความคาดหวังต่อคำตอบเพื่อยืนยันข้อโต้แย้งตามแนวคิดสตรีนิยมและจุดยืนทางการวิจัย¹⁰ ซึ่งเป็นไปได้ว่าความแตกต่างทางโลกทัศน์และบริบทของนักวิจัย/ผู้ให้ข้อมูลประกอบขึ้นจากฐานความรู้และประสบการณ์เฉพาะที่ไม่อาจซ้อนทับกันอย่างพอดีพอดี ขณะเดียวกันบริบทของแหล่งความรู้ของผู้หญิงที่ให้ข้อมูลก็ต่างกันไปตามภูมิหลังและประสบการณ์ที่ผ่านมา ตัวอย่างเช่น หญิงพลัดถิ่นที่เป็นชาวบ้าน ยืนยันบทบาทความสำคัญในฐานะผู้หญิงของครัวเรือน แต่นอกเหนือจากเรื่องปากท้องของครอบครัวแล้ว การตั้งคำถามของผู้วิจัยต่อประเด็นทางเพศภาวะอื่นๆ มักไม่ใช่สิ่งที่พวกเขาให้ความสำคัญ ขณะที่การสัมภาษณ์ผู้หญิงกะเหรี่ยงที่เป็นผู้นำของกลุ่ม/องค์กรผู้หญิง แสดงความคิด ปณิธาน และแนวทางการทำงานของผู้หญิงเพื่อผู้หญิง ด้วยคำอธิบายเกี่ยวกับสิทธิหรือแนวคิดสากลต่างๆ อาทิ สิทธิสตรี ความเท่าเทียมทางเพศ การเสริมพลัง ฯลฯ อันสนับสนุนข้อมูลในส่วนของบทบาทผู้หญิงที่สัมพันธ์กับเครือข่ายของผู้หญิงบนพื้นที่ชายแดนไทย - พม่า บริบทของแหล่งความรู้ในการวิจัยเชิงสตรีนิยมบนพื้นที่ชายแดนนี้ตอกย้ำความหลากหลายของผู้หญิง ไม่ว่าจะมีส่วนสภาพเป็นนักวิจัย - ผู้ให้ข้อมูล แกนนำกับสมาชิกของเครือข่ายผู้หญิง หรือเจ้าหน้าที่ของหน่วยงาน - ชาวบ้าน ไม่เว้นแม้แต่มิติอื่นๆ ที่ประกอบเข้ากับเพศภาวะของผู้หญิงพลัดถิ่นในบริบทแห่งนี้

ชายแดน: ปริณทลแห่งขบวนการเคลื่อนไหว

จากงานวิจัยที่มุ่งอภิปรายประเด็นเกี่ยวกับคุณค่าและความหมายของงานผู้หญิงโดยใช้งานหัตถกรรมผ้าเป็นสื่อขยายบทบาทต่างๆ ของผู้หญิงพลัดถิ่นชาวกะเหรี่ยง โดยเฉพาะบทบาทการผลิตของผู้หญิงที่ไม่จำกัดอยู่แต่ในบ้าน แต่ดำเนินการผลิตซ้ำทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมแก่ครอบครัวและชุมชนคนพลัดถิ่นเรื่อยมา นับตั้งแต่ที่ย้ายถิ่นจากหมู่บ้านในพม่า

¹⁰ ดั้งทับทความเกี่ยวกับชาติพันธุ์วรรณนาแนวสตรีนิยมชิ้นหนึ่งกล่าวว่า การสะท้อนย้อนคิดกลายเป็นสิ่งจำเป็นต่อวิธีการขบคิดถึงปัญหาต่างๆ ในความพยายามจะดำเนินการวิจัยแนวสตรีนิยม การสะท้อนย้อนคิดของนักสตรีนิยมไม่ใช่เพียงแต่การสะท้อนอำนาจที่แฝงฝังอยู่ในการวิจัยของผู้ใดเท่านั้น แต่รวมถึงการทำวิจัยในขั้นตอนต่างๆ อย่างแตกต่าง และการทบทวนหรือการสะท้อนย้อนคิดนี้ยังเป็นปฏิบัติการของนักสตรีนิยมที่โดดเด่นในการเขียนงานชาติพันธุ์วรรณนา (Pillow and Mayo 2012, 196 - 198).

ข้ามแดนมาอาศัยในชุมชนชายแดนปัจจุบัน ผู้เขียนพบว่าบทบาทของผู้หญิงแสดงออกทั้งระดับปัจเจกและระดับแนวร่วมซึ่งมีการรวมตัวกันเป็นกลุ่ม/องค์กรของผู้หญิง สำหรับแนวร่วมของผู้หญิงเหล่านี้มีการประสานกันเป็นเครือข่ายและกระจายอยู่ในพื้นที่พักพิงชั่วคราวหลายแห่งไม่เฉพาะที่ตั้งอยู่ในจังหวัดตาก แต่รวมถึงชุมชนชายแดนหรือหมู่บ้านต่างๆ ในประเทศไทยและพม่า เป็นไปในลักษณะคล้ายกับโอกาสของนักเคลื่อนไหวผู้หญิงบนชายแดนไทย-พม่า ซึ่งเป็นหน่วยของผู้กระทำหน้าที่ใหม่ที่ตัดข้ามพื้นที่และแผ่ขยายไปทุกทิศทางผ่านเครือข่ายและสาขาต่างๆ ของขบวนการเคลื่อนไหวของผู้หญิงในปฏิบัติการต่อรองกับรัฐ จากงานศึกษาของแมรี โอเคน (Mary O'Kane) แนวร่วมของผู้หญิงพลัดถิ่นชาวกะเหรี่ยงเกิดขึ้นจากหลายปัจจัยของพื้นที่ชายแดน ทั้งเงื่อนไขการเป็นสมรภูมิ เป็นที่พักพิงหลบภัย และเป็นจุดนัดพบที่รวมบรรดาองค์กรระหว่างประเทศ องค์กรพัฒนาเอกชน และหน่วยงานที่ให้ความช่วยเหลือทางมนุษยธรรมต่างๆ ซึ่งนำพามูลนิธิ ทรัพยากร โครงการที่เกี่ยวข้องกับคนพลัดถิ่นไว้ด้วยกัน (O'Kane 2006) แนวร่วมของผู้หญิงนี้จึงได้รับอิทธิพลจากแนวปฏิบัติที่เป็นประโยชน์แก่ผู้หญิงและหลักการสากลต่างๆ โดยมีผู้นำหรือผู้หญิงที่เคยทำงานช่วยเหลือตั้งแต่ครั้งพลัดถิ่นในป่า เป็นคนกลางนำองค์ความรู้อันเป็นวาทกรรมสากลมาปรับเปลี่ยนใช้สู่กิจกรรมการเคลื่อนไหวของผู้หญิงเพื่อเปลี่ยนแปลงและพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้หญิงกะเหรี่ยงให้ดีขึ้น¹¹

แนวร่วมของผู้หญิงพลัดถิ่นเหล่านี้แม้มีขอบเขตและวัตถุประสงค์ของกลุ่ม/องค์กรผู้หญิงแตกต่างกันบ้าง แต่ก็มีส่วนที่เป็นจุดร่วมและสัมพันธ์ต่อกัน และไม่ได้จำกัดความสำคัญเฉพาะในอาณาบริเวณชายแดนเท่านั้น แต่เป็นเครือข่ายที่ข้ามพรมแดนด้วยประเด็นของผู้หญิงซึ่งหยิบยกและเชื่อมโยงสู่สาธารณะ เช่นเดียวกับในระดับขององค์กรสตรีชาติพันธุ์ต่างๆ ดังที่งานศึกษาของเจสสิกา ฮาไรเดน (Jessica Harriden) ได้แสดงให้เห็นว่าแม้องค์กรสตรีต่างๆ จะเน้นที่กลุ่มชาติพันธุ์ของตนเป็นการเฉพาะ แต่องค์กรเหล่านี้ก็มีวัตถุประสงค์ที่คล้ายคลึงร่วมกันอยู่ เช่น ลดวิถีการปฏิบัติและความเชื่อที่เลือกปฏิบัติต่อผู้หญิง สนับสนุนโอกาสทางเศรษฐกิจของผู้หญิง และเพิ่มการมีส่วนร่วมของผู้หญิงในกระบวนการทาง

¹¹ ดูเพิ่มเติมประเด็นคนกลาง (intermediaries) ได้จากงานของแซลลี เองเกิล เมอร์รี่ (Sally Engle Merry) ซึ่งชี้ให้เห็นบทบาทของคนกลางในการเชื่อมต่อระหว่างโลกภายนอกและชีวิตทางสังคมของคนท้องถิ่นเข้าด้วยกัน ด้วยการแปลแนวความคิดสากลอย่างสิทธิมนุษยชนสู่การเคลื่อนไหวและปฏิบัติการทางวัฒนธรรมในท้องถิ่น (Merry 2006).

การเมือง (Harriden 2012) เห็นได้ตั้งแต่การนำเสนอผ่านสื่อหลากหลายประเภทไปจนถึงการประชุมในเวทีระดับสากล และยังมี การประสานงานความร่วมมือระหว่างผู้หญิงชาติพันธุ์ต่างๆ จากประเทศพม่า ดังเช่นที่งานศึกษาเกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหวของสตรีในระดับนานาชาติ (Dufour et al 2010) ได้สรุปไว้ว่า องค์การพัฒนาเอกชนแนวสตรีนิยมและองค์การพัฒนาเอกชนนานาชาติ รวมถึงผู้เล่นในปฏิบัติการข้ามชาติที่ถูกนิยามอย่างหลากหลาย ทั้งนักเคลื่อนไหว กลุ่ม องค์การและเครือข่าย ขบวนการเคลื่อนไหวของผู้หญิงระดับท้องถิ่น และระดับชาติ ต่างมีการดำเนินงาน “เพื่อปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างเพศ” และอาจแบ่งการทำงานออกเป็นสองส่วน ส่วนแรกเป็นความเคลื่อนไหวของขบวนการผู้หญิงและสตรีนิยมที่ก่อรูปและดำเนินการในปริมนทลสาธารณะข้ามชาติ และอีกส่วนหนึ่งคือการปะทะระหว่างขบวนการต่อสู้ภายในประเทศกับสนามแห่งใหม่ที่เชื่อมนักสตรีนิยมข้ามชาติ ดังจะเห็นได้ว่าบางกลุ่ม/องค์กรของผู้หญิงจะเหยียดในพื้นที่ชายแดนมีความสัมพันธ์คู่ขนานกับองค์กรการเคลื่อนไหวที่มีผู้ชายครองพื้นที่อยู่ เช่น กองกำลังกลุ่มชาติพันธุ์หรือหน่วยงานทางศาสนา¹² ทว่าจุดหมายและอุดมการณ์ของการทำงานเพื่อผู้หญิง การเคลื่อนไหวในประเด็นของผู้หญิงมีรูปแบบและแนวทางเป็นของตนเอง ซึ่งความเคลื่อนไหวโดยเครือข่ายของผู้หญิงพลัดถิ่นนี้ข้ามพรมแดนที่หลากหลายทั้งในทางกายภาพของพื้นที่ เขตแดนระหว่างรัฐ พรมแดนทางชาติพันธุ์หรือกลุ่มย่อยของชาติพันธุ์ ฯลฯ ด้วยพื้นฐานตั้งต้นจากเพศภาวะและประสบการณ์ในห้วงเวลาที่ผ่านมาของผู้หญิง

เป้าประสงค์และปฏิบัติการทางการเมืองของผู้หญิง/เพื่อผู้หญิงในการที่จะเปลี่ยนแปลงชีวิตของผู้หญิงให้ดีขึ้นเป็นหนึ่งในลักษณะของขบวนการผู้หญิง ในขณะที่ขบวนการสตรีนิยมยกระดับสู่การทำทนายวิถีทางหรือโครงสร้างอันเป็นเหตุและปัจจัยที่อ้างการคงอยู่ของสถานะหรือความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียม ไม่เป็นธรรมระหว่างเพศภาวะต่างๆ และการสร้าง

¹² มีข้อสังเกตบางประการต่อบทบาทของผู้หญิงในปริมนทลที่เชื่อมโยงกับศาสนา กล่าวคือ แม้ศาสนาประกอบด้วยทรัพยากรในการต่อสู้เพื่อความเท่าเทียมและปลดปล่อยผู้หญิง แต่ในอีกด้านคำสอนของศาสนาก็สั่งสอนความเป็นรองให้แก่ผู้หญิงผ่านการยึดเยียดรหัสทางสังคมที่จับจ้องใส่ใจในบทบาท พฤติกรรม และความสัมพันธ์ของผู้หญิง (Walker 1998) ดังนั้น การผลิตซ้ำของอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่และทุนนิยมจึงไม่เพียงเกิดขึ้นเฉพาะในครอบครัว แต่ยังรวมถึงองค์กรศาสนา โรงเรียน กองทัพ ชมรมและสถาบันอื่นๆ ด้วย (Chanter 2006).

ความรู้ทางวิชาการถือเป็นอีกหนึ่งแนวทางที่จะผลักดันเส้นทางของขบวนการสตรีนิยมให้สัมฤทธิ์ผล โดยเฉพาะความรู้ที่ตั้งอยู่บนประสบการณ์ของกลุ่มคนที่ถูกละเลยบทบาทของการเป็นผู้เล่นที่สำคัญในบริบทแห่งการศึกษานั้น การตั้งคำถามด้วยแนวคิดสตรีนิยมและการวิเคราะห์ผ่านมุมมองทางเพศภาวะต่อปรากฏการณ์ของผู้หญิงพลัดถิ่นบนพื้นที่ชายแดนไทย – พม่าในงานวิจัย ช่วยให้ผู้ใช้สามารถทำความเข้าใจและแปลความหมายที่ส่งผ่านมาจากผู้ให้ข้อมูลอย่างรอบด้าน โดยวิธีวิทยาในการวิจัยนี้สร้างความตระหนักเกี่ยวกับบทบาทของผู้หญิงที่เปลี่ยนแปลงไปในงานหัตถกรรมผ้า ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็นข้อค้นพบที่สะท้อนพลวัตความหมายของการผลิตงานหัตถกรรมผ้าอันเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมประจำวันและเชื่อมโยงกับเพศภาวะของผู้หญิงชาติพันธุ์กะเหรี่ยงในพื้นที่แห่งนี้ เน้นย้ำความสำคัญของงานหัตถกรรมผ้าและบทบาทของผู้หญิงที่มีต่อชุมชนชายแดนและชีวิตคนพลัดถิ่นชาวกะเหรี่ยงบนพื้นที่ชายแดนไทย – พม่าในหลายมิติ รวมทั้งยืนยันอำนาจกระทำการของผู้หญิงพลัดถิ่นชาวกะเหรี่ยงที่ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าบทบาทของผู้ชายแม้ว่าจะอยู่ภายใต้เงื่อนไขเชิงบริบทที่ต่างกันก็ตาม

อย่างไรก็ดี ข้อค้นพบของการศึกษานี้ไม่ได้ตั้งอยู่บนความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันจากจุดยืนของผู้หญิงพลัดถิ่นชาติพันธุ์กะเหรี่ยงทั้งหมด แต่ก็เป็นผลลัพธ์ที่พัฒนามาจากประสบการณ์ ความรู้ ความคิด และอุดมการณ์เฉพาะบุคคล/กลุ่ม/องค์กรซึ่งเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายของผู้หญิง อันแสดงให้เห็นบทบาทความสำคัญของผู้หญิงพลัดถิ่นในด้านต่างๆ และแสดงให้เห็นว่าวิธีวิทยาของการวิจัยเชิงสตรีนิยมเป็นประโยชน์ต่อการอภิปรายหรือทดสอบข้อถกเถียงในการหาความรู้บนแนวทางที่ไม่ละเลยการพินิจเพศภาวะ ตัวตน และความหลากหลายบนที่ทางของผู้ให้ข้อมูล หรือแม้กระทั่งนักวิจัยที่ต้องทบทวนความรู้ที่สร้างขึ้น ความจริงที่มองเห็น ข้อมูลที่ได้รับ และความสัมพันธ์ที่นำมาสู่ความรู้และประสบการณ์แก่ทั้งสองฝ่าย โดยเฉพาะการศึกษาในอาณาบริเวณที่มีลักษณะเฉพาะตัวอย่างพื้นที่ชายแดนซึ่งไม่ใช่พื้นที่หยุดนิ่ง ตายตัว แต่เป็นพื้นที่ของการปะทะสังสรรค์ ตอรองและตีความใหม่อย่างต่อเนื่อง ไม่ว่าจะพิจารณาชายแดนในแง่ภูมิของเขตแดน วัฒนธรรม สัญลักษณ์ หรือในเชิงแนวคิดก็ตาม (Altink and Weedon 2011, 13)

งานวิจัยที่ผู้เขียนยกมาสำรวจวิถีวิทยาของการวิจัยเชิงสตรีนิยมในที่นี้ สะท้อนให้เห็นจุดเด่นของแนววิถีวิจัยเชิงสตรีนิยม โดยเฉพาะการที่ผู้วิจัยมุ่งความสนใจที่ประเด็นเพศภาวะเป็นหลักภายใต้เงื่อนไขต่างๆที่ประกอบกันขึ้นในความเป็นหญิงบนพื้นที่ชายแดนไทย-พม่า และถึงแม้ว่างานวิจัยนี้ไม่อาจจะบรูวิถีวิทยาของการวิจัยเชิงสตรีนิยมได้ชัดเจนตายตัว แต่การตั้งคำถามรวมทั้งวิธีการที่ได้มาซึ่งความรู้ในการวิจัยตั้งอยู่บนพื้นฐานของแนวคิดสตรีนิยมเป็นแก่นแกน ในความเป็นจริงการวิจัยแนวสตรีนิยมอาจไม่มีระเบียบวิธีวิจัยที่แน่นอนหรือเฉพาะเจาะจงเพียงวิธีการใดวิธีการหนึ่ง ดังที่เมแกน โคป (Meghan Cope) สรุปล่าไม่มีวิธีการแสวงหาความรู้ใดที่ถูกต้องเพียงวิธีการเดียวสำหรับการทำวิจัยแนวสตรีนิยมและด้วยว่าสตรีนิยมมีแนวทางที่หลากหลาย วิธีการแสวงหาความรู้แนวสตรีนิยมก็หลากหลายเช่นกัน (Cope 2002) อย่างไรก็ตาม งานวิจัยนี้ยังอาจมีข้อจำกัดเนื่องจากผู้วิจัยยังติดกับดักการมองเพศและเพศภาวะแบบต่างเพศเพียงสองเพศ : หญิง/ชาย ทั้งที่เป็นประเด็นซึ่งนักสตรีนิยมหลังสมัยใหม่วิพากษ์การพินิจและวิเคราะห์แนวทางนี้ไว้อย่างแพร่หลายแล้ว งานวิจัยของผู้เขียนที่มุ่งศึกษาบทบาทของผู้หญิงพลัดถิ่นชาวกะเหรี่ยงบนพื้นที่ชายแดนไทย-พม่า จึงสะท้อนเพียงรูปแบบหนึ่งของการวิจัยเชิงสตรีนิยมและวิถีวิทยาของการวิเคราะห์ตีความ และเรียบเรียงประสบการณ์ ความรู้ และขบวนการเคลื่อนไหวของผู้หญิงดังที่ปรากฏแล้ว และอาจเป็นตัวอย่างของผลงานที่แสดงให้เห็นว่า การวิจัยเชิงสตรีนิยมและมุมมองทางเพศภาวะเป็นแนวทางการศึกษาที่ช่วยส่งเสริมการพัฒนาคำถาม และนำไปสู่คำอธิบายเกี่ยวกับวิถีชีวิตแห่งปริมณฑลชายแดน โดยตระหนักถึงนัยอันซับซ้อนของประสบการณ์อันหลากหลายและเรื่องราวของผู้หญิงที่มีอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ร่วมกัน

รายการอ้างอิง

เอกสารภาษาไทย

- กัลยา จุฬารัฐกร. 2551. “เรื่องเล่าคนพลัดถิ่น: กรณีศึกษาผู้หญิงม้งพลัดถิ่นกลุ่มหนึ่งในอำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่.” วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- จักกริช สังขมณี. 2551. “พรมแดนศึกษาและมานุษยวิทยาชายแดน: การเปิดพื้นที่ สร้างเขตแดน และการข้ามพรมแดนของความรู้.” *วารสารสังคมศาสตร์* 20(2): 209 – 266.
- ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. 2549. “ร่างกายอันแปลกแยก ชาตินิยมรุนแรงและการเคลื่อนไหวข้ามชาติของผู้หญิงไทใหญ่.” ใน *วัฒนธรรมไร้อดีต ชีวิตไร้ความรุนแรง*, บรรณาธิการโดย ดารินทร์ อินทร์เหมื่อน และคณะ, 53 – 99. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- พรพรรณ กาญจนารัตน์. 2557. “การถกทอความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและความสัมพันธ์เชิงเครือข่ายของผู้หญิง: งานหัตถกรรมผ้าของผู้หญิงพลัดถิ่นชาติพันธุ์กะเหรี่ยงบริเวณชายแดนไทย – พม่า.” วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ยศ สันตสมบัติ. 2551. *อำนาจ พื้นที่ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์: การเมืองวัฒนธรรมของรัฐชาติในสังคมไทย เล่ม 1*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- สุชาดา ทวีสิทธิ์. 2549. “ชาติพันธุ์นิยมแนวสตรีนิยม: การท้าทายกระบวนทัศน์ปฏิฐานนิยม.” *วารสารสังคมศาสตร์* 18(1): 22 – 57.

เอกสารภาษาอังกฤษ

- Altink, Henrice and Weedon, Chris. 2011. “Introduction.” In *Gender Border Studies*, edited by Jane Aaron, Henrice Altink and Chris Weedon, 1 – 15. Cardiff: Cardiff University of Wale Press.
- Alvarez, Robert R. 1995. “The Mexican-US Border: The making of an Anthropology of borderlands.” *Annual Review of Anthropology* 24: 447 – 470.

- Agrawal, Anuja. 2006. "Introduction." In *Migrant Women and Work*, edited by Anuja Agrawal, 21 – 45. New Delhi: Sage Publications.
- Andaya, Barbara Watson. 2006. *The Flaming Womb: Repositioning women in early modern Southeast Asia*. Honolulu: University of Hawaii Press.
- Armitage, Susan H. 1983. "The Next Step." *Frontiers: A journal of women studies* 7(1): 3 – 8.
- Behera, Navnita Chadha. 2006. "Introduction." In *Gender, Conflict and Migration (Women and Migration in Asia volume 3)*, edited by Navnita Chadha Behera 21 – 71. New Delhi: Sage Publications.
- Bjeren, Gunilla. 1997. "Gender and Reproduction." In *International Migration, Immobility and Development: Multidisciplinary perspectives*, edited by Tomas Hammar, Grete Brochmann, Kristof Tamas, Thomas Faist, 219 – 246. Oxford: Berg Publishers.
- Brown, Kimberly. 2005. "Humanitarian Assistance and the Empowerment of Karen Women in a Refugee Camp in Thailand." Master's thesis, International Development Studies Chulalongkorn University.
- Bystydzienski, Jill M. and Estelle P. Resnik. 1994. "Introduction." In *Women in Cross-Cultural Transitions*, 1 – 11. Indiana: Phi Delta Kappa Educational Foundation.
- Chanter, Tina. 2006. *Gender: Key concepts in philosophy*. London: Continuum.
- Cope, Meghan. 2002. "Feminist Epistemology in Geography." In *Feminist Geography in Practice: Research and methods*, edited by Pamela Moss, 43 – 56. Oxford: Blackwell Publishers, Ltd.
- Dufour, Pascal, Dominique Masson and Dominique Caouette. 2010. "Introduction." In *Solidarities Beyond Borders: Transnationalizing women's movements*, 1 – 31. Vancouver: UBC Press.
- Gardam, Judith G. and Michelle J. Jarvis. 2001. *Women, Armed Conflict and International Law*. The Hague: Kluwer Law International.

- Gluck, Sherna. 1977. "What's so Special about Women? Women's Oral History." *Frontiers: A journal of women studies* 2(2): 3 – 17.
- Harriden, Jessica. 2012. *The Authority Women and Power in Burmese History of Influence*. Copenhagen: Nordic Institute of Asian Studies Press.
- Langellier, Kristin M. and Deanna L. Hall. 2008. "Interviewing Women: A phenomenological approach to feminist communication research." In *Gender and Research Volume 2: Gender roles in research*, edited by Sara Delamont and Paul Atkinson, 16 – 40. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Melman, Billie. 1998. *Borderlines: Genders and identities in war and peace, 1870–1930*, 1 – 25. New York: Routledge.
- Merry, Sally Engle. 2006. "Transnational Human Rights and Local Activism: Mapping the middle." *American Anthropologist* 108(1): 38 – 51.
- Mies, Maria. 1991. "Women's Research or Feminist Research?: The debate surrounding feminist science and methodology," translated by Andy Spencer. In *Beyond Methodology: Feminist scholarship as lived research*, edited by Mary Margaret Fonow and Judith A. Cook, 60 – 84. Bloomington: Indiana University Press.
- Nagar, Richa, Victoria Lawson, Linda McDowell and Susan Hanson. 2002. "Locating Globalization: Feminist (re)readings of the subjects and spaces of globalization." *Economic Geography* 78(3): 257 – 284.
- Naples, Nancy A. 2003. *Feminism, and Method: Ethnography, discourse analysis, and activist research*. New York: Routledge.
- O'Kane, Mary. 2006. "Gender, Borders and Transversality: The emerging women's movement in the Burma – Thailand borderlands." In *Gender, Conflict and Migration (Women and Migration in Asia volume 3)*, edited by Navnita Chadha Behera, 227 – 254. New Delhi: Sage Publications.
- Pillow, S. Wanda and Chris Mayo. 2012. "Feminist Ethnography: Histories, challenges, and possibilities." In *Handbook of Feminist Research: Theory and praxis*,

edited by Sharlene Nagy Hesse-Biber, 187 – 205. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

Raghuram, Parvati. 2004. "Crossing Borders: Gender and migration." In *Mapping Women, Making Politics: Feminist perspectives on political geography*, edited by Lynne Staeheli, Eleonore Kofman and Linda Peake, 185 – 198. New York: Routledge.

Taylor, Verta and Leila J. Rupp. 1991. "Researching the Women's Movement: We make our own history, but not just as we please." In *Beyond Methodology: Feminist scholarship as lived research*, edited by Mary Margaret Fonow and Judith A. Cook, 119 – 132. Bloomington: Indiana University Press.

Thapan, Meenakshi. 2006. "Series Introduction." In *Migrant Women and Work*, edited by Anuja Agrawal, 7 – 17. New Delhi: Sage Publications.

The Thanakha Team (ed.). 1998. *BURMA: Voices of women in the struggle*. Bangkok: Alternative Asean Network on Burma (ALTSEAN-BURMA).

Walker, Bridget. 1998. "Christianity, Development, and Women's Liberation." In *Gender, Religion and Spirituality*, edited by Caroline Sweetman. 15 – 22. Oxford: Oxfam GB.

Yeoh, Brenda S. A., Elspeth Graham and Paul J. Boyle. 2002. "Migrations and Family Relations in the Asia-Pacific Region." *Asian and Pacific Migration Journal* 11(1):1 – 11.